

4. KRYZYS SCHYŁKU ŚREDNIOWIECZA – NOTATKA

---

1. „Czarna śmierć” – czyli dżuma 1348 – 1352

- a) pojawiła się prawdopodobnie w Azji Środkowej, skąd karawany kupieckie przyniosły ją na Bliski Wschód, do Afryki Północnej oraz nad Morze Czarne. Przywieziono ją do Europy w 1347 r. na genueńskich statkach (rozniosły ją szczury) z faktorii handlowej w Kaffie na Krymie.
- b) w 1348 r. dotarła do Europy Zachodniej, a w 1349 r. do Europy Północnej. Najwięcej ofiar było w krajach o najgęstszym zaludnieniu. Przyczynami wysokiej śmiertelności były:
- brak znajomości przyczyn choroby i sposobów jej roznoszenia,
  - wysoka gęstość zaludnienia,
  - brak higieny osobistej,
  - złe odżywianie
- c) skutki:
- czarna śmierć pochłonęła ok. 25% - 30% ludności Europy, (w niektórych krajach ok. 50%),
  - wiele rejonów zostało wyludnionych, szczególnie miasta,
  - wsie opustoszały, kurczył się areal gruntów ornych, zbierano mniej plonów, rosły ceny żywności i wynagrodzenia robotników rolnych (niedobór rąk do pracy),
  - masowe były pogromy ludności żydowskiej, którą obwiniano o rozprzestrzenianie dżumy, co również przyczyniło się do upadku handlu,
  - handel w Europie praktycznie przestał istnieć,
  - wielu ludzi porzuciło uprawę ziemi na rzecz hodowli zwierząt co doprowadziło do deficytu żywności w miastach,

2. Kryzys gospodarczy w XIV w.

a) przyczyny

- epidemia dżumy i jej skutki
- wprowadzenie do obiegu dużej ilości fałszywych monet przez Filipa IV Pięknego – spadło zaufanie do pieniędzy, zbankrutowało wiele domów bankowych,
- pod koniec XIII w. rozpoczął się okres stagnacji gospodarczej – brak nowych ziem pod uprawę; rolnictwo ekstensywne, wyjałowienie gleb – nie stosowano żadnych nawozów
- zmiany klimatyczne – ochłodzenie i duże opady spowodowały klęski nieurodzaju – opierająca się na rolnictwie gospodarka załamała się; gospodarstwa nie były w stanie dostarczyć odpowiedniej ilości żywności do szybko rozwijających się miast

b) przejawy:

- głód – fale głodu 1315-1317; zahamowany został przyrost naturalny, a ludzie byli bardziej podatni na choroby
- **kryzys rolnictwa:**
  - ✓ wyjałowienie gleb spowodowało spadek plonów zbóż,
  - ✓ nastąpiło rozdrobnienie gospodarstw rolnych dzielonych między synów,
  - ✓ wyludnienie wsi spowodowane migracją (ze wsi do miasta) i epidemiami – powstają całe obszary pustek,
- **kryzys monetarny i handlowy:**
  - ✓ „fałszowanie monety” przez władców doprowadziło do destabilizacji pieniądza; spadek wydobycia kruszców,
  - ✓ zahamowanie rozwoju rynku wewnętrznego
  - ✓ zahamowanie rozwoju handlu z Lewantem,
  - ✓ zahamowanie rozwoju gospodarki towarowo – pieniężnej i powrót do gospodarki wymiennej
  - ✓ bankructwa banków włoskich

- **kryzys rzemioła** – zmniejszenie liczby rzemieślników; rzemieślnicy podnieśli cenę na towary, cechy zwiększyły liczbę przepisów i blokowały konkurencję.

- **spadek dochodów z czynszów i cen ziemi,**

c) bunt chłopów w XIV w.

- **przyczyny:**

- ✓ zwiększenie powinności chłopów ze względu na wyludnienie wsi,
- ✓ duże zniszczenie Francji na skutek wojny stuletniej, duże nakłady tak Francji jak i Anglii na prowadzenie tej wojny złożyły się na zwiększenie podatków i powinności poddanych,
- ✓ kryzys gospodarczy przyczynił się do radykalizacji nastrojów,

- **przykłady:**

- ✓ **1323-1328 – powstanie na żuławach flandryjskich (Flandria)**

Przyczyna: hrabia Flandrii chciał podwyższyć podatki na co nie zgodzili się chłopci.

Formy buntu: chłopci organizowali wiece, napadali na urzędników hrabiego, szlachtę i bogate mieszczaństwo, dokonywali rabunków i podpażeń, mordowali szlachtę i mieszczan. Do powstania przystąpili najemni robotnicy manufaktur.

Powstanie zostało stłumione zbrojnie przez króla francuskiego; wojska królewskie rozbiły buntowników w bitwie pod Cassel (1328 r.)

- ✓ **1358 – żakeria we Francji**

Żakeria – nazwa pochodzi od potocznej nazwy chłopów francuskich „Jaques” – „kubusie”.

Przyczyny: epidemia dżumy, klęska wojsk francuskich w bitwie pod Maupertuis (1356), nałożenie podatków na odbudowę armii i wykup Jana Dobrego.

Obszar objęty powstaniem: rozpoczęło się w okolicach Paryża, a następnie rozprzestrzeniło się na Pikardię, Normandię i Szampanię.

Formy buntu: napady na dwory szlacheckie, rabunki, morderstwa, podpalenia dworów.

Powstanie zostało stłumione przez wojska z innych regionów Francji.

- ✓ **1381 – powstanie Wata Taylora w Anglii.**

Przyczyna: ciągłe podnoszenie podatków na wojnę z Francją.

Powstańcy: ubodzy chłopci, kaznodzieje ludowi, ubożsi rzemieślnicy, niższa szlachta.

Program: **duchowni** potępiali nierówności społeczne, przywileje i zepsucie wyższych warstw społeczeństwa. **Zamożni chłopci** domagali się zniesienia poddaństwa, zmniejszenia danin; **bezrolni chłopci i pracownicy najemni** domagali się wyższych zarobków, parcelacji majątków kościelnych.

Formy buntu: napadanie na dwory szlacheckie, rabunki, splądrowanie Londynu. Król przyrzekł zrealizować program powstańców. Wat Tyler został zrabiony na rozmowy i zamordowany. Powstanie zostało krwawo stłumione.

3. W XV w. gospodarka europejska przeżywała ożywienie:

- pola mniej urodzajne zamienione na pastwiska;
- na wielką skalę wprowadzono połownictwo (połowę plonów oddawano właścicielowi ziemi),
- zaczął się rozwijać import zboża z Europy Środkowo- Wschodniej dzięki rozwojowi transportu morskiego,
- hodowla bydła mlecznego i owiec przynosiła duże zyski (wełna),
- opłacalna była uprawa roślin przemysłowych – len, konopie (produkcja żagli i sznurów),
- na południu Europy rozwinęła się hodowla jedwabników
- w rzemiośle pojawił się system nakładczy

System cechowy XII – XIV w.	System nakładczy k. XIV i XV w.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ produkt od początku do końca powstawał w jednym zakładzie zrzeszonym w cechu, ✓ w produkcji używano siły mięśni i maszyn prostych, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ produkcja była podzielona na wiele czynności prostych, które mógł wykonać każdy, ✓ każdą z czynności można było wykonać w

<ul style="list-style-type: none"> ✓ jedynie mistrz był w stanie wykonać gotowy produkt, ✓ produkt był sygnowany znakiem mistrza, ✓ mistrz był właścicielem narzędzi i surowca, ✓ niewielka produkcja, ✓ wysoka jakość towarów, ✓ wysoka cena towarów. 	<p>innym miejscu (produkcja chałupnicza),</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ właścicielem surowców i narzędzi był kupiec, który zlecał wykonanie konkretnej pracy; ✓ wykorzystywano maszyny proste i siłę ludzkich mięśni, ✓ większa niż w cechu wielkość produkcji, ✓ niższa niż w cechu jakość ale również niższa o wiele cena
--	--

4. Kryzys religijny i ideologiczny

a) przyczyny:

Kryzys Kościoła był nierozdzielnie związany z kryzysem gospodarczym, który odbił się znacząco na dochodach dóbr kościelnych, a w szczególności klasztorów. Wielu mnichów opuszczało konwenty by żebrac i wyludzać jałmużnę. Skutkiem tego było zeświecczenie wielu księży, upadek niektórych klasztorów, skłócenie zakonników. Problemem były również dziesięciny, których wierni nie chcieli płacić. Ta walka o dochody musiała się odbić niekorzystnie na autorytecie kleru.

b) Niewola awiniońska papieża 1309 – 1377 (okres, w którym papież rezydowali w Awinionie.)

- **przyczyny** – powstanie chłopskie we Włoszech oraz niespokojna sytuacja polityczna. Klemens V był z pochodzenia Francuzem. Został osadzony na tronie papieskim przez króla Francji Filipa IV Pięknego i znajdował się pod jego silnym wpływem.
- 1309 r. – papież **Klemens V (1305—1314)** obrał za swą siedzibę francuskie miasto Awinion. Papież przeniósł stolicę tymczasowo, jednak jego pobyt przedłużył się gdy wzrosły wpływy francuskie w kolegium kardynalskim.
- Nieobecność papieża w Państwie Kościelnym nie była dla nich korzystna gdyż wielu feudałów skorzystało z okazji by uniezależnić państwo od władzy papieża. Doszło do tego, że papież Innocenty IV musiał wysłać armię by przywrócić Państwo Kościelne papieżowi.
- Niewola została zakończona przez **Grzegorza XI (1370 – 1378)**, który powrócił do Rzymu w 1377 r.
- **skutki niewoli awiniońskiej:**
  - utrata autorytetu ideologicznego i politycznego papieża na skutek:
    - ✓ przyjęcia opieki królów francuskich
    - ✓ ograniczenia jurysdykcji kościelnej na rzecz jurysdykcji królewskiej
    - ✓ monarcha odzyskał prawa do inwestytury urzędników kościelnych (biskupów)
    - ✓ opodatkowanie duchowieństwa

c) upadek autorytetu moralnego Kościoła spowodowany:

- korupcja wśród urzędników kościelnych
- rywalizacją o intratne beneficja
- nepotyzmem
- nie przestrzeganiem idei ubóstwa
- narzucania wysokich opłat na rzecz Kościoła

d) budowa monarchii papieskiej:

- uregulowanie systemu fiskalnego
- udoskonalenie systemu sądów papieskich
- rozpowszechnieni inkwizycji, której zadaniem było utrzymywanie czystości wyznania.

e) Wielka Schizma 1378 – 1417

- Przyczyny – zatarg wewnętrzny Kościoła o zakres władzy papieskiej. Papież **Urban VI** nie uznał władzy kolegium kardynalskiego. Kardynałowie uznali jego wybór za nieważny i w 1378 r. wybrali antypapieża **Klemensa VII**. Nie udało mu się utrzymać we Włoszech za swoją siedzibę uznał więc Awinion. Walka o władzę w Kościele między Urbanem VI i Klemensem VII przeniosła się na arenę międzynarodową:
  - ✓ Klemensa VII popierała Francja, Szkocja, Sabaudia, Kastylia i Aragonia.
  - ✓ Urban VI miał poparcie Anglii, Portugalii, Niemiec i Węgier.
- Śmierć obu papieży nie przyniosła rozwiązania gdyż wybrano ich następców:
  - ✓ w Rzymie – **Bonifacego IX** (1389 – 1404)
  - ✓ w Awinionie – **Benedykta XIII** (1394 – 1423)
- Autorytet obu papieży coraz bardziej podupadał. Zaczęły szerzyć się doktryny antypapieskie, które miały coraz więcej zwolenników. Uznano, że tylko sobór powszechny jest w stanie zakończyć schizmę.
- Próby przewyciężenia schizmy:
  - ✓ **1409 – sobór w Pizie** – uznał obu papieży za niegodnych i powołał **Aleksandra V** na tron papieski. Wybór ten miał zakończyć schizmę, a tylko ją pogłębił gdyż rezydowało trzech papieży. Po śmierci Aleksandra V jego miejsce zajął antypapież **Jan XXIII**. Nadal **rezydowało 3 papieży**.
  - ✓ **1414 – 1418 – sobór w Konstancji** – zakończenie rozłamu i **wybór jednego papieża – Marcina V** (1417) pozostali ustąpili. **Był to koniec schizmy**. Marcin V miał za zadanie zreformować Kościół. **Sobór uchwalił zwierzchnią rolę soboru w Kościele**, który miał być zwoływany co 10 lat.
  - ✓ **1431-1449 – sobór w Bazylei** – miał się zająć: reformą Kościoła, kwestią husytyzmu, unią z Kościołem prawosławnym. Ówczesnym papieżem był Eugeniusz IV, który dążył do całkowitej likwidacji husytyzmu. Był również przeciwny umocnieniu pozycji soboru i dążył do uznania władzy zwierzchniej papieża nad soborem (**kurialiści**). Dążył za wszelką cenę by przenieść sobór z Bazylei do Włoch. Doprowadziło to do rozłamu wśród kardynałów. Papież zwołał konkurencyjny sobór do Ferrary, który następnie przeniesiono do Florencji. Tam w 1439 r. podpisano unię między kościołem prawosławnym i katolickim (unia florencka). Kościół prawosławny był reprezentowany przez patriarchę Konstantynopola. Unia nie została uznana przez kościół prawosławny. Umocniła jednak pozycję papieża w Kościele katolickim.
- **Koncyliaryzm** – był programem przewyciężenia schizmy w Kościele katolickim, **dzięki uznaniu wyższości władzy soboru nad papieżem** – odmawiał papieżowi najwyższej władzy w Kościele. Szczególnie dobitnie idee koncyliarystów były głoszone na soborze w Konstancji. Został uznany za herezję przez Eugeniusza IV.

f) herezje – były wynikiem dążenia do reformy Kościoła

- **lollardowie – Jan Wiklif (John Wicleff – zmarł 1384) Anglia Profesor Uniwersytetu w Oxfordzie.**

Poglądy:

- ✓ Kościół jest hierarchiczną korporacją duchownych, kierujących się prawem kanonicznym, podczas gdy prawdziwy Kościół powinien być mistyczną wspólnotą osób wybranych przez Boga do zbawienia,

- ✓ ze wspólnoty wiernych powinni być wykluczeni wszyscy grzesznicy bez względu na ich pochodzenie społeczne i majątek,
  - ✓ jedynym źródłem prawdy jest Pismo Święte,
  - ✓ zwolennik jego swobodnej interpretacji,
  - ✓ liturgia w języku narodowym,
  - ✓ głową Kościoła w państwie winien być panujący monarcha, przeciwnik nadrzędnej roli papieża,
  - ✓ potępienie przywiązania duchowieństwa do dóbr materialnych,
  - ✓ potępienie odpustów,
  - ✓ zwolennik sekularyzacji dóbr kościelnych .
- **husytyzm – Jan Hus (1369 – 1415) – Czechy XV w. Profesor Uniwersytetu w Pradze.**
Poglądy:
    - ✓ uznawał Pismo Święte za jedyne źródło wiary,
    - ✓ głosił konieczność jego tłumaczenia na języki narodowe ,
    - ✓ nie uznawał władzy świeckiej papieża,
    - ✓ uważał, że duchowieństwo nie ma wyłączności na głoszenie słowa bożego,
    - ✓ był przeciwny bogaceniu się duchowieństwa; popierał ideę ubóstwa,
    - ✓ potępiał odpusty za grzechy,
    - ✓ uznawał komunię pod dwoma postaciami, był przeciwny zarezerwowaniu komunii w postaci chleba i wina tylko dla duchowieństwa,
  - **spirytualowie – odłam franciszkanów**
    - ✓ głosili hasła wyrzeczenia się dóbr materialnych doktryna ubóstwa.